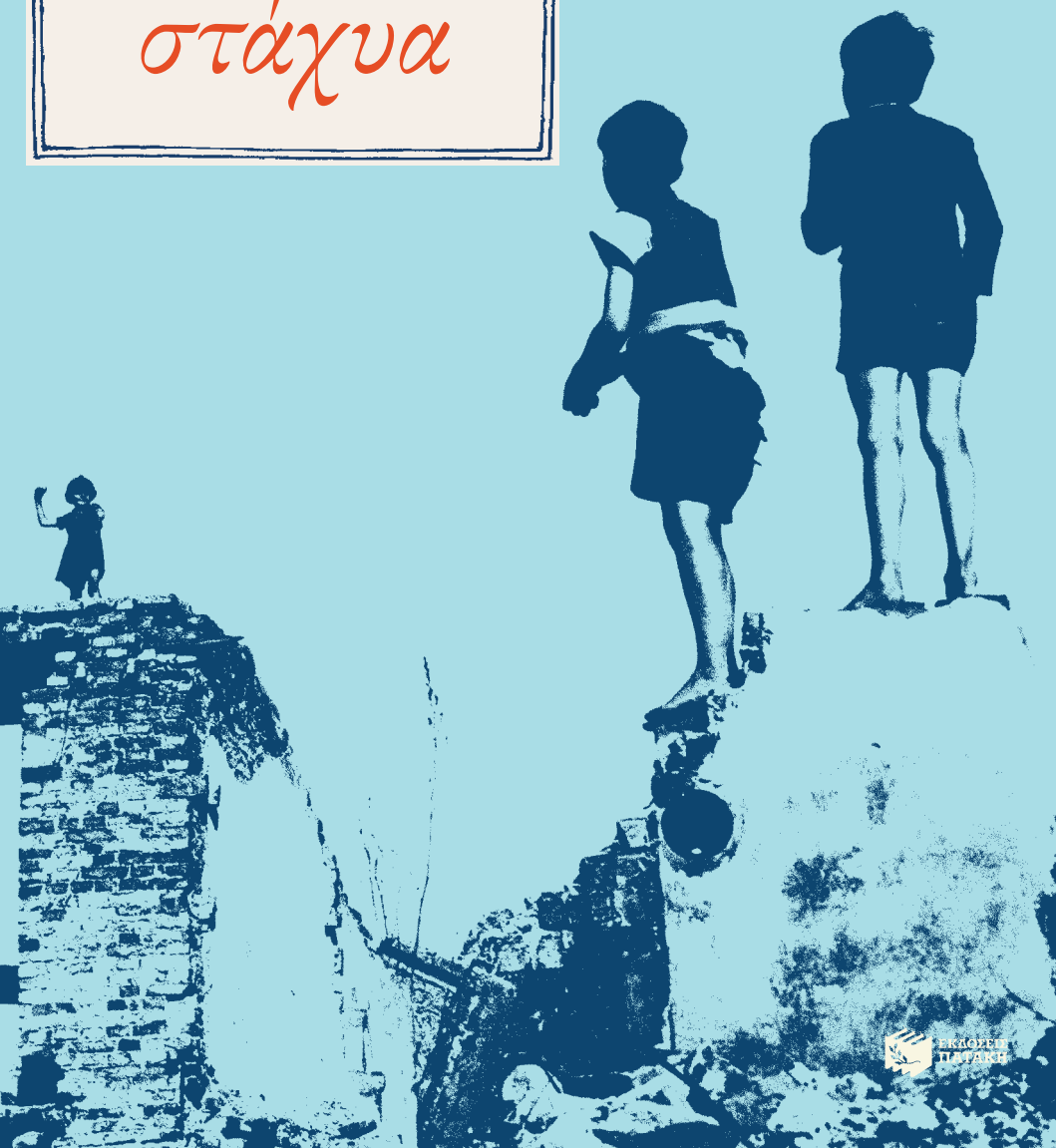

ΜΕΝΕΛΑΟΣ
ΛΟΥΝΤΕΜΗΣ

Θυμωμένα
στάχια

ΘΥΜΩΜΕΝΑ ΣΤΑΧΥΑ

ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

Πρώτη έκδοση

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ

Τα πλοία δεν άραξαν	1938
Περιμένοντας το ουράνιο τόξο	1940
Γλυκογράμα	1944
Αυτοί που φέρανε την καταχνιά	1946
Βουρκωμένες μέρες	1953
Το τραγούδι των διψασμένων	1966

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΑ

Έκσταση	1943
Καληνύχτα ζωή	1946
Συννεφιάζει	1948
Ένα παιδί μετράει τ' άστρα	1956
Οι κερασιές θ' ανθίσουν και φέτος	1956
Τότε που κυνηγούσα τους ανέμους	1956
Οδός Αβύσσου αριθμός 0	1962
Το ρολόι του κόσμου χτυπά μεσάνυχτα (και έκδοση γ' εκ νέου επεξεργασμένη)	1963 1966
Η φυλακή του κάτω κόσμου	1964
Θυμωμένα στάχρα	1965
Οι σαρκοφάγοι - Το κρασί των δειλών	1965
Αγέλαστη άνοιξη	1971
Κάτω απ' τα κάστρα της ελπίδας	1972
Οι ήρωες κοιμούνται ανήσυχτα - Σαρκοφάγος II	1974 (έκδοση β')
Ο άγγελος με τα γύφινα φτερά - Σαρκοφάγος III	1974
Της γης οι αντρωμένοι	1976
Τρόπαια Α' (Η οπτασία του Μαραθώνα)	ΧΧ.
Τρόπαια Β' (Σαλαμίνα)	ΧΧ.
Λύσσα	ΧΧ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ

Ο λυράρης (Μιλτιάδης Μαλακάσης)	1974
Ο κονταρομάχος (Κώστας Βάρναλης)	1974
Ο εξάγγελος (Άγγελος Σικελιανός)	1976

ΠΟΙΗΣΗ

Κραυγή στα πέρατα	1954
Τραγουδώ για την Κύπρο	1956
Το σπαθί και το φιλί	1967
Κοντσέρτο για δυο μυδράλια κι ένα αηδόνι	1973
Οι εφτά κύκλοι της μοναξιάς	1975
Θρηνηλίδι και άσμα για το σταυρωμένο νησί	1975
Πυρπολημένη μνήμη	1975

ΘΕΑΤΡΟ

Οι κερανοί ξεσπούν	1958
Οι αρχιτέκτονες του τρόμου	1966
Ανθισμένο όνειρο	1975
Ταξίδια του χαμού	1975
Θα κλάψω αύριο	1975
Πικρή θάλασσα	1976
Οι Δήμιοι με τ' άσπρα γάντια	1978

ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΑ - ΠΟΛΙΤΙΚΑ

Ο μεγάλος Δεκέμβρης	1945
Μπατ-Τάι	1966
Ταξίδι στην απεραντοσύνη - Οδοιπορικό	1976

ΠΑΙΔΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

Ο Ηρακλής	1976
Ο Δαίδαλος	ΧΧ.
Ο Θησέας	ΧΧ.
Ο Ίκαρος	ΧΧ.

ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΛΟΥΝΤΕΜΗΣ

Θυμωμένα στάχυα

ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ

Θέση υπογραφής δικαιούχων δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας
εφόσον αυτή προβλέπεται από τη σύμβαση

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία
Πεζογραφία 454

Μενέλαος Λουντέμης, *Θυμωμένα στάχυα*
Υπεύθυνη έκδοσης Υβόνη Καρύδη
Διόρθωση Μαριάνθη Κιουρτσόγλου
Σελιδοποίηση Κωνσταντίνος Καπένης
Φιλμ-μοντάζ Γιώργος Κεραμάς
Copyright© Σ. Πατάκης ΑΕΕΔΕ (Εκδόσεις Πατάκη),
Αναστάσιος-Μενέλαος Ηλιόπουλος και
Μενέλαος-Δημήτριος Ηλιόπουλος, 2018
Το *Θυμωμένα στάχυα* εκδόθηκε πρώτη φορά το 1965
από τις εκδόσεις Δωρικός
Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη,
Αθήνα, Μάρτιος 2019
KET Γ066 ΚΕΠ 117/19 ISBN 978-960-16-8168-9

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ,
ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 801.100.2665, 210.52.05.600, ΦΑΞ: 210.36.50.069
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078
ΥΠΟΚ/ΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ - ΠΕΡΙΟΧΗ Β' ΚΤΕΟ), 57009 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, Τ.Θ. 1213,
ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15, 2310.75.51.75, ΦΑΞ: 2310.70.63.55
Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

ΠΕΡΑ ΜΑΚΡΙΑ, εκεί που αγριοκοιτάζονται δυο βουνά και ζευγαρώνουν δυο ποτάμια, βρίσκεται ένα χωριό. Είναι τόσο μικρό, που απορεί κι εκείνο πώς τα κατάφερε κι έζησε. Κανείς δεν το καταδέχθηκε ως τώρα, ούτε αφέντης ούτε βασιλιάς. Μόνο ο μεγάλος εφευρέτης του καιρού μας —ο φορατζής—, αυτός μόνο το καταδέχτηκε. Αλλά ένας φορατζής ποτέ δεν πάει μόνος... Κουβαλάει μαζί του το χωροφύλακα. Ο χωροφύλακας κατόπι το νόμο, ο νόμος το δικαστή, κι ο δικαστής τους καβγάδες. Και τότε το χωριό γίνεται αληθινό χωριό. Μπαίνει στη γεωγραφία και στα κατάστιχα του κόσμου. Ένας χωροφύλακας όμως θα 'χανε τις μασέλες του απ' το χαμπουρητό αν το χωριό δεν έχει εχθρούς του βασιλιά ή του Θεού. Έτσι, ο χωροφύλακας θα σάπιζε. Μα η τύχη τον λυπήθηκε και του 'στειλε έναν. Για να λέμε την αλήθεια, αυτός ο «ένας» δεν ήταν ντόπιος. Δεν ήταν γέννημα του χωριού. Ήταν ξενόφερτος, απ' τον Πλαταμώνα. Μα ρίζωσε εδώ, πήρε γυναίκα ντόπια, την ψυχοπαίδα του γερο-Πάσκου του Δαμαλά, καλό κορίτσι. Ε, αυτός ο ένας που έδωσε δουλειά στο χωροφύλακα άλλαξε και τη θωριά του χωριού.

Το «σμπαραλίασε» είπε ο χωροφύλακας, το «συμμόρφωσε» είπαν οι γνωστικοί. Είναι όμως καιρός, θαρρώ, να

πούμε και τ' όνομά του... Σπήλιος Τριάρχης. Όμορφο, ταπεινό όνομα, γι' αυτό και τ' αγάπησε όλο το χωριό. Μα... Όλο; Χμ... Θα το δούμε. Γιατί ήταν και κάτι ψυχούλες που δεν ήθελαν να δουν τον Τριάρχη ούτε ζωγραφιστό. Γιατί; Θα το δούμε κι αυτό, μα παρακάτω. Γιατί, είπατε; Γιατί καταπιάστηκε ν' αλλάξει την παλιά τάξη, αυτήν που κρατούσαν πάππου προς πάππου από που φάνηκαν κάτω απ' τον ήλιο τα πρώτα σπίτια του χωριού. Και πρώτα πρώτα έφαγε τα πόδια του για να φέρει στο χωριό δάσκαλο. Ναι. Έτρεξ' από δω, ο ερίφης, χτύπησε από κει, ώσπου μια μέρα τον έφερε. Κι έτσι μαζεύτηκαν τα παιδιά, που ως τότε μόνο βαβούρα και πονοκεφαλίες έφερναν στο χωριό. Ο κυρ Πόποτας όμως, η κεφαλή του χωριού, άφρισε.

—Σκολειό! είπε. Μουρλαθήκατε μωρέ; Και τι θα τα κάνουμε τα παιδιά; Γραμματικούς; Καλά, ας πούμε ας τα κάνουμε. Μα τότε ποιος θα πηγαίνει στ' όργωμα; Ποιος θα τρέχει πίσω απ' τα γελάδια; Όχι! Θα του το κλείσω του κερατά το σκολειό.

Κανείς δεν ήταν σύμφωνος με τη γνώμη του. Μα όλοι πήγαν με τα νερά του. Παίζεις με το «γχεσέμι» του χωριού;

Σχιάχτηκαν όλοι. Και πήραν πίσω τα παιδιά τους. Είναι γιατί τους φοβέρισε ότι θα τους κόψει το βερεσέ. Και σ' ένα χωριό κάλλιο να σου κόψουν το χέρι παρά το βερεσέ.

Μάζεψε κι ο δάσκαλος τα μπογαλάκια του κι ήταν έτοιμος να φύγει. Τότε μπήκε στη μέση ο Σπήλιος.

—Τον κρατώ εγώ για το γιο μου!... λέει.

—Κι εγώ για τον Αργύρη μου!... φωνάζει ένας ψηλός, μαυριδερός, που τον έλεγαν Κανέλο Τουλούπα.

Τ' άκουσαν και κάτι άλλοι... Ξεμούδιασαν κι αυτοί.

—Τον κρατάμε κι εμείς για τα παιδιά μας... είπαν. Αράχνιασε το σπίτι μας απ' την αγραμματοσύνη. Θα μου ειπείς... δεν έχουν τα παιδιά παπούτσια. Τι να γίνει; Θα τα ποδέσουμε με λινάτσες και θα τα στείλουμε.

Έτσι ξαναγιόμισε το σχολειό παιδιά. Αρρώστησ' ο Πόποτας. Και κόλλησε με την αρρώστια του κι ο χωροφύλακας. Βάλανε τότε κι δυο κάτω τα μυαλά τους και σκεφτήκανε: «Ποιος μας την έφερε την ανακατωσούρα στο χωριό; Ο Τριάρχης. Πώς θα κοπεί; Αν του κόψουμε το βήχα. Πώς θα του τον κόψουμε; Είναι κάποιοι με κάτι τέτοια ψαλίδια. Λοιπόν, δε χωράει αργοπόρεμα, ο Τριάρχης πρέπει να βουβαθεί. Και βρίσκεται ένας τρόπος: Το κοιμητήριο ή η φυλακή. Κλείσ' τον, για την ώρα, στη φυλακή και μετά βλέπουμε και για το κοιμητήριο».

Έτσι, στο σπίτι του Τριάρχη έπεσαν δυο κακά: Για τον πατέρα άνοιξε η πόρτα της φυλακής. Για το γιο έκλεισε η πόρτα του σχολείου. Γιατί; Να... Γιατί έτσι άρεσε στα «κεφάλια» του χωριού. Μη σηκώνεις κεφάλι στο «κεφάλι» του χωριού. Θα χάσεις το κεφάλι σου. Ο Φωτάκης δεν έχασε το κεφάλι του, μα έχασε τις σπουδές του. Όμορφη ζωή να θέλεις ν' ανοίξεις τα μάτια σου και κείνοι να θέλουν να σ' τα κρατάνε κλειστά.

Οι γέροι όλου του κόσμου λένε: «Οι χαρές πάνε μια μια, οι λύπες δυο δυο». Έχουν δίκιο. Γιατί οι χαρές είναι στέρφες, άκαρπες. Ενώ οι λύπες...

Ύστερ' απ' το διώξιμο του Φωτάκη απ' το σχολειό — λες και παραφύλαγε πίσω απ' την πόρτα— μπήκε κι η αρρώστια. Και με τι φόρα! Λες κι ήρθε αποφασισμένη να τον ρίξει, να τον γκρεμίσει, να τον πάρει μαζί της και να φύγει. Και τον έριξε, αλλά δεν τον πήρε. Μπήκε η μάνα

μπροστά, έφραξε το δρόμο του Χάρου. Με το κορμί της! Με την ψυχή της! Με όλα! Κι ήταν, η καημένη, ολομόναχη. Ο πατέρας... Καλά, το ξέρουμε. Ο παππούς, που θα 'ταν ένα αντιστύλι, έλειπε. Για πού; Θολούρα σκέπαζε κι αυτουνού τη ζωή. Άλλοι λέγανε πως πέθανε, άλλοι πως ξενιτεύτηκε. Άλλοι πως τον πήρε το τρένο, άλλοι πως τον πήρε ο Χάρος. Τι να μάθεις από χείλη που τρέμουνε; Καλά που είχε ο Φωτάκης τον Αργύρη. Φίλος, όχι αστεία. Απ' αυτούς που πέφτουνε στη φωτιά για σένα. Ο Αργύρης βέβαια δεν έπεσε στη φωτιά... Έπεσε όμως στο ποτάμι για να βρει κανένα φάρι, ένα φαράκι να του πάει, γιατί πολύ το λαχτάρησε ο φίλος του.

Ας είναι... Τα πράγματα κυλούσαν.

Μια μέρα όμως, στα καλά καθούμενα, ξαναγύρισε στο χωριό ο γερο-Πάσχος... Απ' τ' ακαρτέρευτα. Να που δεν τον πήρε ο Χάρος, αλλά το τρένο. Κι έτσι τον ξανάφερε πίσω. Αλλά παράξενα άρχισε την καινούρια του ζωή ο γερο-Πάσχος. Αντίς να πάει να ξαπλωθεί να ξαποστάσει —σα γέρος που ήταν— στο σπίτι της ψυχοκόρης του, πήγε και χώθηκε στο μύλο... Το ξαναείπαμε, θαρρώ, είχε ένα νερόμυλο, εκεί κάτω στη ρεματιά.

Ήταν όμως πολύ κουρασμένος πια ο γερο-Πάσχος.

Κι όλοι περίμεναν να πεθάνει. Γι' αυτό σαν τον είδαν μια μέρα να πελεκάει κάτι σανίδες, «Να» είπαν ο «γερο-Πάσχος ετοιμάζει το κιβούρι του».

—Τι μαστορεύεις εκεί, γερο-Πάσχο; τον ρώτησαν.

—Καμουτσίκια... είπε, καμουτσίκια για να δέρω το νερό... Μερμετιζώ τη φτερωτή μου. Την άφησα καιρό αδούλευτη και τεμπέλιασε.

Και ναι, έτσι ήταν. Ο γέρος ετοιμαζόταν για άλλη μια ζωή. Και τότε; Ίσα ίσα τότε που κι η μια ζωή ήταν για

όλους βάρους... Γιατί αρρώστησε ο καημένος ο κόσμος. Αγρίεψε. Γιατί μπήκε στη μέση ο πόλεμος. Πόλεμος... Όχι σαν κι αυτόν που γράφουν στα βιβλία. Αυτός ήταν παιχνιδάκι. Πόλεμος ήταν αυτός! Που τον έλεγες μόνο και σου χύνουνταν τα δόντια. Πόλεμος που να πετσοκόβει και να τσαλαπατά ό,τι έβρισκε μπροστά του!

Ο Φωτάκης, σαν του πήραν τον πατέρα του, αποφάσισε να μεγαλώσει πριν της ώρας του. Το σπίτι χρειαζόταν άντρα, δηλαδή στύλο», όπως έλεγαν οι γυναίκες. Πάει λοιπόν και βρίσκει τον παππού του. Ο γέρος ροκάνιζε κάτι ξύλα και τα 'βριζε γιατί δεν ήθελαν να ισιώσουν.

—Καλώς τον αγγονό... είπε. Μα... για στάσου! Τι μούτρα είναι αυτά;

—Μεγάλωσα.

Ο γέρος γέλασε.

—Χμ... Αυτό ήρθες να μου πεις; Άδικα έκανες το δρόμο. Αν μεγάλωνες θα το μάθαινα ο ίδιος, δε θα χρειαζότανε νά 'ρθεις να μου το πεις.

—Μα... αφού μεγάλωσα, τι να το κάνουμε;

—Έβγαλες μουστάκια;

Ο Φωτάκης έφαξε. Δε βρήκε.

—Είδες;... του λέει ο γέρος. Λοιπόν, καρτέρα. Μπες ξανά μες στα παιδιακίσια σου και καρτέρα. Θα σ' το πω εγώ πότε θα μεγαλώσεις. Όσα τσιροπούλια πετάζανε πριν της ώρας τους τσακίστηκαν. Οχ οχ οχ... βάσανα που 'χει ο κόσμος. Γιομάτος βιασύνη είναι. Τα ξέρεις; Το ίδιο έπαθα κι εγώ. Και με περιγελούσε ο κόσμος. Άσ' τα, Φωτάκη μου. Άμα μεγαλώσεις, δε θα χρειαστεί να μας το πεις. Θα φανεί μόνο του. Γύρισε ξανά στο χωριό, και, κοίτα δω, φέρσου σαν παιδί!...

Ο Φωτάκης γύρισε κι αποφάσισε να φερθεί σαν άντρας!

Ακούς εκεί! Να μη σ' αφήνουν ούτε να μεγαλώσεις; Σε ποιον τώρα να το πει; Σε ποιον να ξεσπάσει; Στη μάνα του; Τη λυπόταν. Στο κάτου κάτου τι έφταιγε αυτή αν το παιδί της έμεινε παιδί; Δεν έμεινε λοιπόν άλλος παρά ο Αργύρης. Σάστισε κείνος σαν τον είδε έτσι.

—Τι έχεις, ρε, του λέει.

—Αργύρη... Για κοίταξέ με, ρε. Κοίταξέ με όμως καλά.

—Σε κοίταξα. Τι τρέχει;

—Μεγάλωσα;

Ο Αργύρης τον κοίταξε και μούτρωσε.

—Κι εγώ τι θαρρείς πως έκανα; Μίχρυνα;

—Αυτό λέω κι εγώ. Μεγαλώσαμε κι οι δυο. Αλλά, βλέπεις, οι άλλοι δε συμφωνάνε.

—Δεν τους πάτησες καμιά γροθιά;

—Δε... δεν... μπορώ. Γιατί... Γιατί ήταν ο παππούς μου.

—Οχ! Μα πώς το 'παθε τέτοιο πράμα; Αυτός είναι σα Θεός.

—Είναι, αλλά... σ' αυτό δε συμφωνάει. «Χώσου» λέει «μες στα παιδικά σου ρούχα και καρτέρα. Άμα γίνεις άντρας θα το καταλάβω μόνος μου».

—Και πώς θα το καταλάβει;

—Ξέρω γω... Να... Απ' τα μουστάκια, είπε.

—Δηλαδή!... για στάσου! Όλη τη δουλειά τη χαλάνε τα μουστάκια;

—Έτσι είπε.

—Ε τότες είναι νεράκι.

Ο Φωτάκης του 'ριξε μια ξαφνιασμένη ματιά.

—Πώς δηλαδή είναι νεράκι;

—Η γιαγιά μου έχει ένα ολόκληρο κατώι τραγόμαλλο. Της κλέβουμε δυο χερόβολα και τα κάνουμε μουστάκια.

—Με το τραγόμαλλο;

—Εμ τι!!!

—Αχ, Αργύρη... Αργύρη. Παιδί, ρε, έμεινες. Και πώς θα τα φυτέψουμε, κακομοίρη;

—Τα κολλάμε! Με μαστίχι. Ξέρεις τι άτιμο κόλλημα κάνει το μαστίχι; Μια φορά κόλλησα...

—Άσε. Μην πας παρακάτω. Τα μουστάκια δεν είναι κολλημένα. Είναι φυτεμένα. Ριζωμένα, σαν τις γάτες.

—Το ξέρω. Αλλά εμείς δε θα το κάνουμε για μας. Θα το κάνουμε για να ξεγελάσουμε τους άλλους.

—Ούτε και να τις ακούσω δε θέλω τέτοιες κουβέντες.

—Τότε... Τι θα γίνει; Ας μείνουμε παιδιά.

—Δεν μπορώ!

—Ούτε κι εγώ. Αλλά οι άλλοι σου λένε πρέπει να 'χεις μουστάκια. Εχ, ρε, και να 'μουνα μεγάλος! Θ' άφηνα όλα τα παιδιά να μεγαλώνουνε. Δε θα τους γύρευα ούτε μουστάκια ούτε γένια. «Μπρος! Μεγαλώστε!» θα τους έλεγα... «Όποιος θέλει, είναι ελεύθερος να κάνει το μεγάλο». Τι σκέφτεσαι;

—Άσε. Ψάχνω να βρω αν μπορούμε να μεγαλώσουμε χωρίς μουστάκια.

—Κάνε γλήγορα, Φωτάκη. Δεν αντέχω πια.

Μα οι δυο φίλοι δε χρειάστηκε να βιαστούν. Πριν προφτάσουν να μεγαλώσουν, τους πρόφτασε ο πόλεμος. Και ξοπίσω του όλα όσα έρχονται μαζί του.

Η πείνα, το κρύο, ο χαμός. Δεν τους χτύπησε όμως όλους στο χωριό. Όχι. Ήταν και κάτι «ψυχούλες» που τους ήρθε λουκούμι ο πόλεμος. Καλούπι για τη δίψα τους και την αchorταγιά τους. Γιατί αυτοί ντύνονταν απ' τη γύμνια των γυμνών και χόρταιναν απ' την πείνα των πει-

νασμένων. Ο κύριος κύριος Πόποτας κι ο κύριος κύριος Νταλάκας. Το Καμιτσίκι κι η Ρουφήχτρα του χωριού. Ο ένας έκλεβε, ο άλλος έδερνε. Όμορφο ζευγάρι. Μα δε χωνεύονταν. Γιατί ο κάθε ένας απ' τους δυο ήθελε να είναι ο πρώτος. Να διατάζει, μα να μην παίρνει διαταγές. Ποιος ήταν ο κύριος Νταλάκας, ο κύριος Νόλλας παναπεί Νταλάκας; Η σαβούρα κι η μπόχα του χωριού. Όποιο λαγούμι κι αν ξεσκέπαζες θα τον έβρισκες μέσα. Και... ποια ήταν η δουλειά του; Καμιά. Ο καφενές. Το χαρτί και το τάβλι. Μεροδούλι τα 'χε κι αλίμονο σ' εκείνον που δε θα τον άφηνε να κερδίσει! Την άλλη μέρα θα 'ρχόταν στο σπίτι του ένα χαρτάκι που θα του 'λεγε «να λάβει την τιμήν και να περάσει λιγουλάκι από τον Αστυνομικόν Σταθιμόν που τον ήθελαν». Κι εκεί θα τον ξεροστάλιαζαν μισή μέρα για να μάθουν «πού;», «πότε;» και «γιατί;» αντάμωσε, αν αντάμωσε, τον τάδε και τον τάδε, π.χ., το Σπήλιο του Τριάρχη, και τι τον ήθελε. Και γιατί μετά την αντάμωση δεν ήλθε ολόισα κατευθείαν στο Αστυνομικό Κατάστημα να τα πει όλα; Να, κάτι τέτοια τον περίμεναν... Και τότε, θα μου πεις, γιατί έπαιζαν μαζί του; Αν ήθελαν, ας έκαναν κι αλλιώς. Του λιναριού τα πάθη θα τραβούσαν. Λακκούβες και δόκανα σε κάθε του βήμα.

Ναι, έτσι τίμια και όμορφα έβγαζε το φωμί του ο Νόλλας Νταλάκας. Όμως ένας μεγάλος «αρχηγός» δεν ανασαίνει εύκολα μες σ' ένα τόσο μικρό χωριό. Το 'βλεπε ο Νόλλας. Χαραμιζόταν, έτρωγε άδικα τα νιάτα του. Αλλά... χάνεται ποτές ένας κακός άνθρωπος σ' αυτό τον κόσμο; Σε λίγο ο θεός των κακούργων τον λυπήθηκε κι έριξε καταπάνω του λίρες με το τσουβάλι.

Πόλεμος και σκλαβιά — η καταχνιά δηλαδή που χαιρέται ο λύκος. Πού θρέφεται το σκουλήκι; Στα αίματα

και στις ακαθαρσίες. Πριν μπει ακόμη ο ξένος στρατός στο χωριό ο Νόλλας ντύθηκε χιτλερικά και τον περίμενε. Και σαν έμπαινε σήκωσε, λέει, το ξερό του και φώναξε «χάιλ».

Κι απ' την άλλη κιόλα μέρα κρέμασε στο κωλομέρι του ένα μπιστόλι και βρέθηκε καβάλα σ' ένα απ' τα πιο όμορφα άλογα του χωριού. Θα μου πείτε... Με τι το αγόρασε; Με τίποτα. Με δυο καμτσικιές στα πλευρά του νοικοκύρη. Απ' την πρώτη κιόλα μέρα γύρευε κι έναν υπασπιστή. Αλλά κανείς δε δεχόταν να βρομιστεί. Γι' αυτό έκανε υπασπιστή του το γιο του Κοκόλη, μια μύξα που δεν καταδεχόσουν ούτε να την πατήσεις.

Ναι, αλλά ήταν παντρεμένος ο Νόλλας; Ε να, βρήκε μια σκονισμένη σανίδα, την κατέβασε, την ξεσκόνισε και την παντρεύτηκε. Μα τώρα που «μεγάλωσαν» οι δουλιές του, τώρα που απόχτησε άλογο, μπορούσε να δει τον κόσμο κι από πιο ψηλά. Να σηκώσει τα μάτια του και κατ'ά την Αντρώνα του Πόποτα, που πρώτα δεν καταδεχόταν ούτε να τον φτύσει.

Το μάτι του Νόλλα, σαν έγινε μεγάλος, το πρώτο σπίτι που έβαλε στο μάτι ήταν του Σπήλιου Τριάρχη. Και μια μέρα που έλειπε ο Φωτάκης πήγε και χτύπησε με το καμουτσίκι την πόρτα. Η μάνα τρόμαξε και πετάχτηκε να δει.

—Τι γίνεται, Σπήλαινα; τη ρώτησε ο Νόλλας κρύα κρύα.

—Καλημέρα... έκανε κείνη.

—Τι τη θέλεις την «καλημέρα»; Από τότες που ήρτανε στον τόπο μας οι σωτήρες μας όλες οι μέρες είναι καλές.

—Τι θέλεις; του λέει η μάνα για να τελειώνει.

—Έχεις κάνα χαμπέρι απ' τον άντρα σου;

—Όχι.

—Έχω γω. Και καλό μάλιστα. Τον έχουνε «κλειδί». Όπου να 'ναι θα 'χεις ρεγάλο το κεφάλι του. Είδες τι έπαθε; Ποιος του είπε να το σκάσει απ' τη φυλακή; Ας τα νιφτεί τώρα. Γλήγορα λοιπόν θα 'χεις τα χαμπέρια του. Ή από ξεπάγιασμα θα πάει ή από βόλι. Ό,τι και να δώσει ο Θεός καλό είναι.

—Θέλεις άλλο τίποτις; τον ρωτά κείνη μουδιασμένα.

—Ο γιος σου μέσα είναι;

—Τι τον θέλεις; Τα 'βαλες τώρα και με τα μωρά παιδιά;

—Δεν είναι παιδί. Γι' αυτό θα τον έχω κάτου απ' το μάτι μου. Έτσι κάνει και σηκώνει κεφάλι θα του το λιώσω. Καλοβράδυ!

Ε να, αυτός ήταν ο Νόλλας.

Αν δεν έβλαπτε, αν δε φοβέριζε, αν δε σπιούνευε έναν την ημέρα αρρώσταινε. Η εξουσία του απλώνονταν σ' όλα τα χωριά. Κι έτσι, σαν έβλεπαν από μακριά τη σκόνη που σήκωνε τ' άλογο του φώναζαν «έρχεται ο κάφτης!».

Και τρέχανε να κρυφτούν.

Φίλο ούτε να λέγεται δεν είχε, κανέναν. Όλοι τον έφτυναν — άλλοι κρυφά και μερικοί φανερά. Ένας απ' αυτούς που τον έφτυναν φανερά ήταν... δεν ήταν ένας. Ήταν μια. Η γρια-Θυμιούλα, που πιο πολύ θα της ταίριαζε να τη λένε γρια-Φουρτούνα παρά γρια-Θυμιούλα. Η Θυμιούλα, λοιπόν, δε λογάριαζε ούτε φοβέρα ούτε θάνατο. Δεν ίδρωνε δραμάκι τ' αυτί της.

—Γιατί καλκεύεις στ' άλογο, μωρέ; του 'λεγε με σιχασιά. Για να μη σε φτάνει το φτύμα μου; Έννοια σου κι από αύριο θ' αγοράσω ένα καλάμι και θα σε φτύνω με ταυτό.

Αγρίευε κείνος, άφριζε, γενόταν μελιτζανής. Μα χέρι απάνω της δεν άπλωνε.

«Αιντε... της έλεγε. Ζήσε. Είσαι γερόντισσα» κι απέ!... Μα έλεγε φέματα. Αυτός δε χαρίστηκε ποτέ, σε καμιά γερόντισσα. Η καθαρή αλήθεια είναι ότι την έτρεμε, τη φοβόταν. Γιατί ήταν, λέει, «μάισσα» και είχε ραμμένο στο χαϊμαλί της «τιμιόξυλο». Γι' αυτό δεν την έπιανε τίποτις, τίποτις.

Το σωστό είναι ότι η Θυμιούλα είχε ένα ξύλο, αλλά δεν ήταν καθόλου «τίμιο», ήταν βαρύ, μια κρανιά με πολλούς ρόζους, που μπορούσε ν' αφήκει στον τόπο γουρούνι. Αυτή η κρανιά ήταν κι η αιτία που δεν περνούσε απ' το περβόλι της σημάδι από παιδί. Ως κι οι γάτες και τα πετούμενα τ' ουρανού τη φοβούνταν. Και σαν περνούσαν από κει άλλαζαν δρόμο. Άσβηστο άχτι είχε η Θυμιούλα μ' όλα τα «κούτσικα» του χωριού. Γιατί της κλέβανε, λέει, τα δαμάσκηνά της. Ψέμα... ψέμα... ψέμα. Κανείς δε δρασκελίσε ποτές το κατώφλι της. Γιατί με κανέναν δεν τα 'χε καλά. Μόνο με μίαν όρنيθα είχε φιλίες. Ήταν μια στέρφα, μαυριδερή, που την έλεγε Μαυρούλα.

Είπαμε, θαρρώ, πιο πάνω ότι ο Νόλλας δεν είχε κανένα φίλο. Ε, αυτό δεν είναι ολότελα αλήθεια. Γιατί, πράγματι, είχε έναν. Έναν κάποιον Παπαρίτσα στ' όνομα, που τον έλεγε μεν «φίλο», μα που τον μισούσε όσο κανέννας άλλος. Μα και που τον προσκυνούσε πάλι όσο κανέννας άλλος. Ε τότε τι είδους φιλία ήταν αυτή; Ε να, η φιλία που 'χει η μύγα με την αραχνιά.

Ο Παπαρίτσας ήταν απ' τα κουνέλια που 'ρθαν στον κόσμο για να φοφήσουν, αλλά αργούσε. Το πραγματικό του όνομα ήταν Ερμόλαος.

Πού αλήθεια το βρήκε; Σίγουρα κανέννας ξεκουτιάρης

δάσκαλος θα του το 'δωσε. Γιατί ακόμη κι ο ίδιος ο Παπαρίτσας το 'χε για ντροπή. Το Παπαρίτσας όμως του άρεσε. Μάλιστα. Αυτό ήταν όνομα. Του ταίριαζε σαν καμίζόλα και για τούτο το καμάρωνε.

Ο Παπαρίτσας είχε ένα κακορίζικο ρακοπουλειό στη μέση της πλατέας. Από κει περνούσε όλο το χωριό και το πότιζε με νερομπούλια, κάτι σβησμένα νερά που τα 'λεγε ρακιά.

Τ' αγόραζε... από πού αλλού; Απ' του Πόποτα. Το δεύτερο αγκάθι που τυράγναε τη ζωή του Παπαρίτσα...

Τον φοβόταν. Βραχνάς τού είχε γίνει αυτός ο Πόποτας. Γιατί ποτές δεν έγγραφε τα βερεσέδια μόνο μια φορά. Όλο «ξαστοχούσε», λέει, και τα 'γραφε μ' απανανωγόμαρο.

—Αχ... αναστέναζε ο Παπαρίτσας. Πώς γίνεται, για; λέω.

—Ποιο πράμα, ρε; του ριχνόταν ο Πόποτας σκληρά.

—Το ρακί, ντε;

—Ε, τι έπαθε;

—Σερκό είναι. Πώς διάλο γίνεται μες στα χαρτιά σου θηλυκό; Γεννοβολάει.

—Τι θέλεις να πεις τώρα, ρε χαλασμένε;

—Δυο νταμιτζάνες όλο κι όλο αγόρασα αυτό το μήνα.

Πώς γίνηκαν πέντε;

—Αρώτα τες... κείνες.

—Τσ' αρώτησα. Και μου 'παν ν' αρωτήσω εσένα.

—Ε τότες ν' αρωτήσω κι εγώ εσένα. Πώς οι δυο που πήρες από μένα στην πελατεία σου γίνηκαν έξι; Ε; Δε μου αποκρίνεσαι; Άσε. Μ' αποκρίθηκαν για σένα οι βρυσούλες του χωριού. «Μην αρωτάς τον Παπαρίτσα» μου λένε. «Αρώτα εμάς».

—Δεν είναι αλήθεια!

—Το ρακί είναι μαρτυριάρικο πιοτό. Φωνάζει. «Μουστερήδες! φωνάζει. Αυτός ο μπάρμπα με νέρωσε».

—Είπα να γένω κρασοπούλος που σηκώνει βάφτισμα, μα τούτο το χωριό είναι καταραμένο. Κανέννας δεν το βάζει στο στόμα του. Κι έτσι αναγκάζεσαι να πουλάς ρακί που φτουραίνει μόνο στα δεφτέρια τα δικά σου. Γιατί στα μπουκάλια φυραίνει...

—Παπάρα... Για τήρα με καλά.

—Σε τηράω. Τι κερδεύω;

—Το κεφάλι σου. Γιατί άμα συνεχώς κρένεις έτσι θα το χάσεις. Σ' το δίνω εγώ γραφτό. Γιατί ο κόσμος άλλαξε, μπρε! Τώρα έχουμε δικαιοσύνη, τάξις. Κι όποιος παίρνει στο στόμα του τίμιο νοικοκύρη... ξέρεις τι παθαίνει;

—Όχι. Δεν ξέρω.

—Ρώτα την Γκεστάμπα. Άι φεύγα τώρα από μπροστά μου, γιατί βρομάς σαν φόβιος σκύλος. Ουστ!

Ο Παπαρίτσας μάζεψε την ουρά κι έφυγε.

Να. Αυτός ήταν ο «φίλος» του Νόλλα, που με τη γλώσσα του τον παίνευε και με την ψυχή του έβριζε, τον έβριζε φαρμακερά.

Μια τρεμούλα ήταν η ζωή του καημένου του Παπαρίτσα. Δεν ήταν κακός. Μα μπορούσε να σου κάνει και το χειρότερο κακό μόνο για να γλιτώσει την προβιά του.

Απ' το ρακοπουλειό του περνούσαν ξυστά, έτσι για να ξεπλύνουν το φαρμάκι της γλώσσας τους... Έτσι έλεγαν.

Μα η αλήθεια είναι ότι δεν ήθελαν νά 'ρθουν φάτσα με φάτσα με τα μούτρα του Νόλλα. Γιατί άλλοι τα σιχαίνονταν κι άλλοι τα φοβούνταν. Μα κανέννας δεν τα χώνευε. Το 'ξερε αυτό ο Παπαρίτσας και βογκούσε βαριά κάθε φορά που 'βλεπε το ρακοπουλειό του άδειο. Πού είναι τα

παλιά μεγαλεία! Το 'να ποτήρι έφερε τ' άλλο... Το 'να κέρασμα τ' άλλο. Έτσι που, στο τέλος, έφευγαν όλοι αγκαλιά.

Τώρα ήρτ' ο πόλεμος, σκοτείνιασε τον κόσμο. Έρτε κι ο Νόλλας, σκοτείνιασε και τον καφενέ... Ζήσε συ, Παπάρα, κάνε προκοπή. Ζήσε τη γυναίκα σου και κάν' την να γελάσει, αυτήν που αγέλαστη γεννήθηκε κι αγέλαστη θα πέθαινε. Μια μέρα η Θυμιούλα του 'πε να της τη δώσει να την πετάξει σε κάνα ξεροπήγαδο! Έτσι του είπε.

—Τι φελάει, μπρε; Του 'πε.

—Σε τίποτις. Μα ούτε και μι βλάφτει. Άσ' την ν' ανασαίνει, ώσπου να πάψει ν' ανασαίνει.

—Άνθρωποι που δε φελάνε πρέπει να φεύγουνε. Να καθαρίζει ο τόπος. Αυτό ξέρω εγώ! Και κατιτίς ακόμη πιο καλό. Ότι πρώτοι πρέπει να καθαρίζουν κείνοι που βλάφτουν!

—Να σ' χύσω νια σταξιά ρακί να ξεχάσεις τα σεκλέτια.

—Με το νερό ποτέσ δεν ξεχνιούνται τα σεκλέτια.

Ο Παπαρίτσας σταυροκοπήθηκε.

—Νερό; Νερό;

—Ναι, ναι. Μόνο που το 'χεις μουνταρεμένο με ρακί. Να ποια είν' η προκοπή σου. Ούτε το ίδιο το νερό δεν το δίνεις καθαρό. Γιόμωσέ μου τώρα ένα γυαλί να φεύγω!

—Θα... τελειώσει ο πόλεμος;

—Μη σκας! Εσύ θα τελειώσεις γληγορότερα.

—Είδες τι κακιά είσαι; Κι εγώ είμ' ο καλύτερός σου φίλος.

—Με φύλαξ' ο Θεός. Καλύτερα να 'χω φείρες παρά τέτοιους φίλους! Θα μου γιομίσεις τώρα το γυαλί;

—Ξέρεις... εγώ δε θυμώνω.

—Να ποιο το σακατλίκι σου.

- Σου είπα. Δε θυμώνω. Γιομώνω.
 —Έτοιμος;
 —Ετοιμούλια. Όλα.
 —Παραμέρα!
 —Να γιομώσω και μιάνα από μένα; Από λύπ...
 —Σκάσε! Να τα! Η γουστέρα τώρα λυπάται την πέρ-
 δικα...
 Αλλά εκεί σταμάτησε, από λίγη συμπόνια.
 —Ερμόγιαλε... του λέει σοβαρά. Άκου δω. Ξέρεις τι
 είναι οι μπούρμπουλοι; Κάτι σκατομπούρμπουλοι που παίρ-
 νουν τη μαγαρισιά απ' το 'να μέρος και την πάνε στ' άλ-
 λο; Έχουνε και φτερά. Τους ξέρεις;
 —Όχι. Δηλαδή... ναι...
 —Ε, είσαι από κείνους. Μονάχα που δεν έχεις φτερά.
 —Ήμαρτον, Παναγίτσα μου... Λυτρωτή μου, Μονογε-
 νή μου... Τι της έκανα;
 —Καρτεράω να με ρωτήσεις, μπρε. Τι το κάνω το ρακί;
 —Πού να ξέρω γω ο καχορίζικος;
 —Ε μάθε το. Το δίνω στις κότες μου. Ξέρεις γιατί;
 —Πού να ξέρω γω ο...
 —Για να μη γεννάνε. Ησύχασες τώρα;
 —Ο Ιησούς Χριστός νικάει, όλα τα κακά σκορπάει.
 —Καλό βράδυ τώρα!
 —Οχι!...

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο   Π Ρ Ω Τ Ο

ΜΕΓΑΛΟΣ ΠΟΝΟΚΕΦΑΛΟΣ, μα την αλήθεια, είναι και τα παιχνίδια. Και μάλιστα αυτούς τους καιρούς. Γιατί, ορίστε, τι να παίζεις; Τα αθώα παιχνίδια τελείωσαν όλα. Έπειτα, ούτε και μας ταίριαζαν. Ήταν φκιαγμένα για παιδιά. Τώρα πρέπει να στύψεις το κεφάλι σου να φτιάξεις άλλα παιχνίδια μεγαλίστικα. Μα αυτά κανείς δεν τα παίζει. Όσοι μπήκαν στα δεκάξι παρασταίνουν τους «μεγάλους». Φόρεσαν και μακριά παντελόνια και πασιάζουν να χοντρύνουν και τη φωνή τους. Είναι μια αηδία. Αν είναι να γίνεις άντρας και να φέρνεσαι τόσο κρύα, καλύτερα μείνε παιδί.

Τι ωραίο όμως θα ήταν να μπορούσες να φτιάξεις ένα παιχνίδι, να, ένα που και παιχνίδι να 'ναι και με την ηλικία σου να ταιριάζει. Ας πούμε... να, καρβαλάρης σε ζωντανό άλογο. Ή καπετάνιος σε βαπόρι... μα που να βγάζει αληθινό καπνό! Μα τι είν' αυτό που λέμε τώρα; Αληθινό καπνό σήμερα δε βγάζουνε ούτε τα σπίτια. Είναι γιατί χάθησαν τα ξύλα. Όσα είχαν μείνει τα κόψανε και τα στείλανε ταξίδι. Πού; Κανείς δε σ' το λέει καθαρά. «Τα πήραν για τον πόλεμο» σου λένε οι μεγάλοι. Μα οι μικροί τίποτα δεν καταλαβαίνουνε. Κείνοι οι μεγάλοι μόνο ένα πράγμα ξέρουνε. Να λένε πράγματα που δεν τα κατα-

λαβαίνουν τα παιδιά. Κι ύστερα σωπαίνουν. Μα τα καημένα τα παιδιά ένα πράμα βλέπουν. Ότι τα σπίτια τους γιόμισαν κρυαμάρα και κατσουφιά. Ότι χάθηκ' απ' τα μαγαζιά το τυρί, ο χαλβάς, το λάδι και τα ζαχαράτα. Ότι οι χαροκόποι σταμάτησαν για πάντα τα γλέντια τους. Κι ότι οι γύφτοι, αντί να φυσούνε στα κλαρίνα τους, φυσούνε τα χέρια τους για να τα ζεστάνουν. Αυτά μόνο ξέρουνε τα παιδιά. Κι ένα άλλο ακόμη. Ότι με τον πόλεμο όλα χάσανε τη γλύκα τους και τη νοστιμιά τους. Καμιά χάρη πια δεν έχουν τα παλιά παιχνίδια. Και το κακό είναι ότι δεν μπορούν να φτιάσουν καινούρια. Μα και να μπορούσαν, πάλι άδικα θα κόπιαζαν. Γιατί τι νοστιμιά έχει ένα παιχνίδι, αν δεν καθίσει από πάνω σου ένας μεγάλος να σ' το θαυμάσει; Οι παππούδες σκεπάστηκαν με τις γούνες τους κι ολοένα συλλογιούνται και κάπου κάπου φτύνουν. Όσο για τις γιαγιάδες... καλύτερα ας μην πούμε τι κάνουν. Μόνο βήχουν, σωπαίνουν και βλαστημάνε.

Κι ένα άλλο πράμα ακόμα δεν μπόρεσαν να καταλάβουν τα παιδιά. Αφού ο πόλεμος ήταν τόσο κακός, γιατί τον φέρανε; Γιατί, όπως δείχνουν τα πράματα, ο πόλεμος δεν ήρθε μόνος του. Κάποιοι τον έφεραν. Και τότε γιατί δεν τον διώχνουν να πάει στον αγύριστο; Κι η αρρώστια, που λέει ο λόγος, έρχεται μόνη της, μα την κυνηγούν με τα φάρμακα. Και τον πόλεμο, θα μου πεις, τον κυνηγούν, με τα τουφέκια. Μα αυτό που κάνουν ίσα ίσα είναι ο πόλεμος! Μα την αλήθεια, πολύ μπερδεμένα πράματα όλα τούτα για τ' άγουρα μυαλά των παιδιών. Και δεν καθόταν και κανένας μεγάλος να τους τα εξηγήσει. Για ένα πράμα μονάχα δε χωρούσε συζήτηση. Ότι απ' όλα τα κακά που είχαν πέσει στον κόσμο των παιδιών

αυτό ήταν το χειρότερο. Χειρότερο κι απ' τα κακά παραμύθια. Εδώ πρέπει να πούμε ότι όλα τα παραμύθια που άκουαν τα παιδιά ήταν στοματικά. Παραμύθι γραμμένο, με σχέδια μέσα και με ζουγραφίες, μόνο ένα παιδί είχε διαβάσει στο χωριό. Ο Φωτάκης ο Τριάρχης. Για να λέμε όμως την πάσαν αλήθεια, ο Τριάρχης δε γεννήθηκε εδώ. Ήρθε με τη φαμελιά του από ξένον τόπο και κόνεψε στο σπίτι ενός γέρου παππού του μυλωνά. Δεν ήταν πλούσιο παιδί ο Φώτης. Ούτε και γερό στη γεια του ήταν. Τον παίδευαν οι θέρμες. Ήταν όμως ξύπνιος και φιλότιμος. Κορμί λιγνό και μαύρα μάτια, σκεφτικά, ντυμένος με μισολιωμένα παράταιρα ρούχα, που σπάνια ταίριαζαν απάνω του. Το χειμώνα, τις πιο πολλές φορές ήταν ντυμένος μ' ένα παλιό κοντογούνι της γιαγιάς του που πέθανε. Πάνε χρόνια.

Ο Φωτάκης, όπως είπαμε, ήταν ξενομερίτης. Φερμένος από έναν τόπο μακρινό, που οι ντόπιοι ούτε και τον είχαν ακουσμένο. Είναι, βέβαια, σημαδεμένος στο χάρτη. Μα ο χάρτης όλες τις πολιτείες τις έχει ίδιες. Μια κουκκίδα, και δίπλα ένα όνομα. Στου Φώτη την κουκκίδα, π.χ., έγραφε: «Πλαταμών». Θα μου πεις, πολιτεία είναι ο Πλαταμών; Γιατί όχι; Μπροστά σε τούτο το χωριό όλα είναι πολιτείες!

Κάποτε, τον καιρό που τα χρόνια ήταν ειρηνεμένα, ο πατέρας έπαιρνε το Φωτάκη κι έρχονταν εδώ στα πατρογονικά της γυναίκας του.

Αξέχαστα θα του μείνουν αυτά τα ταξίδια του Φωτάκη, κι ως κρατούσαν λίγο. Ο γερο-Πάσχος όλον αυτό τον καιρό είχε πανηγύρι. Άδειαζε το κοτέτσι απ' τα πουλερικά για να τους φιλέψει. Μεσ στην καρδιά του είχε μπει κείνος ο γαμπρός του.

—Να, μωρέ... έλεγε στους συχωριανούς του. Ένας τέτοιος ταίριαζε στην Κωνσταντώ μου. Συσταζούμενος, φυχωμένος, χρυσάφι. Τιμάει το χρώμα που πατά και το φωμί που τρώει. Όχι παίζουμε! Έναν καλόν είχε όλο κι όλο ο Πλαταμώνας και τον πήρα γω.

—Κι ο δικός μου ο γαμπρός που 'ναι κι αυτός απ' τον Πλαταμώνα τι είναι; Αχαμνός; τον αντίσκοβε ένας συχωριανός του. Πώς μαθές ήταν ένας;

—Ε καλά. Τότε ήταν δυο οι καλοί και τους πήραμε εμείς οι δυο. Σώπα.

Ο γερο-Πάσχος απόμεινε άκληρος. Δεν τεκνοποίησε η συχωρεμένη η γριά του. Κι όπως ο αδελφός του πέθανε κι άφησε την κόρη του ορφανή την πήρε ο γέρος και την ανάστησε, την έκανε κόρη του. Έτσι, άμα του λέγανε «η ανεψιά σου η Κωνσταντώ» θύμωνα.

—Τι ανεψιά μου; έλεγε. Κόρη μου. Κι ύστερα, γυρνώντας στη μικρή Κωνσταντούλα της έλεγε: Άι πες μου, φλουρί Κωνσταντινάτο μου. Ποιον έχεις πατέρα;

—Εσένα, θειε.

—Τώρα μας τα μούσκεψες.

Ο Φωτάκης απ' τα μικρά του χρόνια ήταν φιλάσθενος. Σέρνονταν τότες παντού θέρμες. Σα λεμόνι είχε γίνει απ' την κιτρινάδα. Μα για ξυπνός... Ήταν δυο φορές απάνω απ' το μπόι του.

—Τριαρχάκι... έλεγε ο παππούς. Ολόφτυστο. Να σας ζήσει, παιδιά μου. Να το χαιρόσαστε. Και με το καλό και γιατρός.

—Δε γίνομαι γιατρός! έλεγ' ο Φωτάκης.

—Άλλο και τούτο! Γιατί;

—Φοράνε άσπρα φουστάνια! Και μοιάζουνε και με... γυναίκες.

Ξεκαρδίζονταν ο παππούς.

—Κοίτα να μην το σκεφτώ! Και τι θέλεις να γίνεις, βρε τζιβαέρι μου;

—Καβαλάρης.

—Να το! έλεγ' ο παππούς κι έστριβε τα μουστάκια του. Καβαλάρης, ε; Μπράβο! Δεν είναι τέχνη αυτό. Μα είναι περηφάνια. Ε, έτσι θα την περπατήσουμε μεις τη ζωή μας. Καβαλάρηδες! Βάλτε να φάμε.

Ναι, κάθε μεγάλη γιορτή έπαιρνε ο πατέρας τη φαμίλια του κι ερχόταν στο πατρογονικό χωριό της γυναίκας του, που άλλη σοδειά εξόν από καλούς ανθρώπους δεν είχε. Δηλαδή... είχε και σιτάρι, είχε και το καλαμποκάκι του, μα δεν μπορούμε και να το πούμε πλουσιοχώρι.

Θυμάται τώρα ο Φωτάκης, σαν όνειρο, πως κάθε φορά που φτάνανε έσμιγ' ο πατέρας με κάτι λιγομίλητους ανθρώπους που τα λέγανε κρυφά ώσπου να τους πάρει η νύχτα. Ένας απ' αυτούς, ένας μελαχρινός με συλλογισμένα μάτια, ερχόταν πάντα φορτωμένος με φιλέματα. Αυτός πρόσεχε πιο πολύ απ' όλους τον πατέρα και σαν μιλούσε τον άκουε όπως ο μαθητής το δάσκαλο. Τον λέγανε Κανέλο Τουλούπα.

—Έχω κι εγώ ένα γιο σαν και σένα, είχε πει μια μέρα ο Τουλούπας στο Φωτάκη. Λείπει τώρα. Είναι σε κάτι θειους του φηλά στ' Απανοχώρι. Έτσι και γυρίσει θα σ' τον φέρω για να πιαστείτε φίλοι.

—Πώς τον λένε; ρώτησε ο Φωτάκης.

—Αργύρη. Είναι καλό παιδί. Θα δεις.

Μα δεν πρόφτασαν. Μια νύχτα χτύπησε η πόρτα. Ο πατέρας ξύπνησε ανήσυχος. Κάτι άγριοι άνθρωποι με βαριές μιλιές μπουκάρανε μέσα κι ακουμπήσανε τα μπιστόλια τους στο στήθος του.

Αυτό ήταν. Από τότε πια ο Φώτης δεν τον ξαναείδε τον πατέρα. Ποτέ.

Γιατί τον πήραν; Πού θα τον πηγαίνανε; Τι θα του κάνανε; Δεν το 'ξεραν. Μπορεί πάλι και να το 'ξεραν. Μα στο Φωτάκη δεν έλεγαν τίποτα. Ούτε κι η μάνα του. Η μάνα από κείνη τη μέρα άλλαξε. Να κλαίει μονάχα ήξερε κι άλλο τίποτα. Να κλαίει μόνο και να συλλογιέται. Τίποτ' άλλο.

Έτσι πέρασαν τα χρόνια. Το Φωτάκη τον αφήσανε να μεγαλώσει με την ιδέα ότι ο πατέρας του ήταν «κλέφτης». Όχι γιατί όλοι επιμένανε ότι ήταν, μα κανείς δεν έλεγε ότι δεν ήταν. Τον βάφτισε έτσι κάποιος κι οι άλλοι βουλώσανε το στόμα τους.

—Ποιους πιάνουνε, μωρέ; είπε μια μέρα αυτός ο έξυπνος. Τους κλέφτες, έτσι; Ή μπας και λαθεύω; Όχι. Το λοιπόν, τι 'ναι ο Σπήλιος Τριάρχης; Εγώ... δε λέω τίποτα. Τα πράματα μιλάνε μοναχά τους.

Αυτός που τα 'λεγε είχε φιλίες με την αστυνομία. Κι έτσι κανείς δεν τον αντίσκοβε. Και γι' αυτό αφήσανε να κυλάει ανεμπόδιστο το παρατσούκλι. Ο Σπήλιος ο Τριάρχης ήταν κλέφτης. Και τότε τι ήταν ο γιος του; Κοντά στο νου. «Γιος του κλέφτη». Και... άντε τώρα εσύ, Φωτάκη, και ζήσε μ' ένα τέτοιο παρανόμι στην καμπούρα σου. Άντε κοίτα στα ίσια τ' άλλα παιδιά. Με ποια μάτια; Τα δικά του ήταν γεμάτα ντροπή. Δεν ξεθάρρευε ο κακομοίρης ούτε και να ξεμυτίσει στο δρόμο. Νόμιζε πως όλοι θ' άφηναν τα παιχνίδια τους και θα τον έδειχναν με το δάχτυλο. «Να τος! Περνάει ο γιος του κλέφτη».

Και τώρα πέστε μου εσείς... ζωή είν' αυτή; Ζωή είναι, σε παρακαλώ, να μην μπορείς κι εσύ να κατέβεις σαν παι-

δί στο δρόμο; Να ιδρώσεις, να παίζεις, να λερωθείς... όπως όλα τ' άλλα παιδιά;

Αποφεύγανε και κείνα φυσικά την παρέα του. Κι άμα δοκίμαζε να τους ζυγώσει, παρατούσαν το παιχνίδι τους κι έφευγαν. Όχι όμως γιατί ήταν φτωχός. Α, όχι γι' αυτό. Άλλος ήταν ο λόγος. Να... Είχε διαδοθεί πως ο πατέρας του ήταν κλέφτης. Δεν τον είδε φυσικά κανένα παιδί, γιατί χρόνια, λέει, τώρα σάπιζε στη φυλακή. Να σου πω, όμως, του χρειαζότανε! Γιατί ν' αφήσει τα χωράφια του και να το ρίξει στις κλεψιές; Ο δάσκαλος έλεγε κάθε μέρα. «Δούλεψε να φας»... Δεν έλεγε «κλέψε να φας». Και είχε δίκιο. Γι' αυτό, όποιος κλέβει για να φάει χώνεται καλά καλά στη φυλακή, όπου τρώει βρόμικο αέρα ώσπου να χορτάσει. Λοιπόν... Καλά κάνανε τα παιδιά και δε δέχονταν να παίξουν με το «γιο του κλέφτη». Ναι, έτσι τον βάφτισαν τον καημένο το Φώτη. «Ο γιος του κλέφτη». Μέσα του κείνος αντιστεκόταν, πάλευε να διώξει την ιδέα. Γιατί ήταν αδύνατο ο δικός του ο πατέρας να ήταν κλέφτης. Όχι! Δεν μπορούσε... Δεν μπορούσε. Ήξερε τι λογίων άνθρωποι είναι οι κλέφτες. Είχε δει. Να... Είχαν κάτι γατίσια μάτια. Ακριβώς. Γατίσια. Ολόγρια με τα μάτια μιας γάτας που είχαν κάποτε στο σπίτι τους. Παράξενη γάτα. Έλεγε πως γεννήθηκε μονάχα για την κλεψιά. Μπορούσες να της βάλεις μπρος στα μουστάκια της το καλύτερο ψάρι. Δεν τ' άγγιζε. Μόλις όμως έφευγες... το 'κλεβε.

Πάρα πολλές φορές ο Φώτης αποφάσιζε ν' ανοίξει συζήτηση με τη μητέρα του για τον πατέρα. Να τη ρωτήσει... αν είν' αλήθεια. Μα κείνη του 'κλεινε αμέσως το στόμα και τον έστελνε να πλύνει τα πόδια του.

—Τα 'πλυνα... της έλεγε κείνος. Να, τώρα δα πέρασα απ' το ποτάμι και τα 'πλυνα.

—Να τα ξαναπλύνεις.

Πραγματικά. Έξω απ' το χωριό περνούσε ένα βαθύ, πλούσιο ποτάμι. Είχε καθαρό, γάργαρο νερό. Εκεί τον έστελνε να πλυθεί. Έλα τώρα εσύ και συνεννοήσου μ' αυτή τη μάνα!

Κάπου κάπου έπαιρνε την απόφαση να την αρπάξει απ' το φουστάνι, να γαντζωθεί απάνω της και να μην την αφήσει αν δεν του πει. Μα κείνη ήταν πάντα κουρασμένη. Και τη λυπόταν. Ναι, ήταν πάρα πολύ κουρασμένη η καημένη η μητέρα. Δούλευε σε ξένα σπίτια, ξενοδουλεύτρα. Της τέλειωνε η ψυχή ώσπου να ξοικονομήσει κάτι για το ταχτικό τους. Τα χέρια της απ' τα πλυσίματα ήταν πάντα ξασπρουλιασμένα, σκασμένα και στραβά. Πικρό πράγμα να 'χεις μάνα με στραβά χέρια. Να σε χαϊδεύει... και να νιώθεις τις πέτσες των χεριών της να σε πονάνε.

Αχ... αν ήταν ο πατέρας εδώ δε θα την άφηνε να παιδεύεται έτσι. Όχι. Θα 'παιρνε όλες τις βαριές δουλειές κείνος. Και δε θα γύριζε η μάνα από πόρτα σε πόρτα να ζητιανεύει δουλειά. Αλλά, βλέπεις, ο πατέρας δεν ήταν εδώ. Ήταν κλεισμένος, σου λένε, στη φυλακή. Πικρή κατάρρα αυτή η φυλακή! Να μην έχεις ένα φίλο, να μην έχεις πατέρα. Να 'χεις μια μάνα αδύνατη και λυπημένη. Κι από πάνω, να 'χεις τη φυλακή, και τώρα να πέσει κι ο πόλεμος. Ο Φωτάκης δεν τον ήξερε τον πόλεμο. Δεν είχε περάσει απ' το χωριό και δεν είχε δει τα μούτρα του. Μα η γρια-Θυμιούλα, η γειτόνισσά τους, είπε ότι ο πόλεμος είναι τόσο μεγάλος, που θα σκεπάσει ολόκληρο τον κόσμο. Λοιπόν... θα 'ρχόταν κι από δω. Κανείς όμως δεν του εξήγησε πώς είναι. Μα κείνος έκανε μόνος του τη ζωγραφιά του. Ήταν βαρύς, φορτωμένος με φωτιές και με σίδερα, κι έτρωγε αίμα. Μα γιατί δεν τον σκότωναν; Για-

τί τον άφηναν έτσι λυτό να πίνει του κόσμου το αίμα; Αλλά πάλι, τόσο εύκολο το 'χεις; Τόσο εύκολο να παλέψεις μ' έναν ολόκληρο πόλεμο;

Με τη γρια-Θυμιούλα ο Φώτης δεν είχε φιλίες. Κάθε μέρα φώναζε ότι «μισάει» τα παιδιά γιατί της κλέβανε τα δαμάσκηνά της. Κι άμα ερχόταν ο χειμώνας και δεν είχε δαμάσκηνα συνέχιζε να τα «μισάει», γιατί της κουτσάνανε, λέει, τη γάτα της, μιαν ασπρούλα με χαϊδευτικό όνομα και πονηρά μάτια. Ναι, αυτό της κάνανε, έλεγε. Κι από τότε, λέει, σιχάθηκε όλα μαζί τα παιδιά και δεν είχε πια μάτια να τα δει. Αν τύχαινε να την καλημερίσει κανένα το κοίταζε τόσο άγρια, που δεν του 'κανε καρδιά να τη χαιρετήσει δεύτερη φορά. Μα σάματι με τους μεγάλους φερνόταν καλύτερα; Στα ίδια κατάστιχα τους είχε γραμμένους και κείνους. Τους έλεγε «άμυαλους», «αχρείαστους», «χαντακωμένους». Και προτιμούσε να μιλάει, λέει, μόνη της παρά με κείνους. Τις μεγαλύτερες κουβέντες τις έκανε με μια κότα μαύρη, με γυαλιστερή φτερωσιά, που έλεγε πως είναι η καλύτερη «φιλενάδα» της.

Ένα βράδυ η μάνα την κάλεσε σπίτι για ν' αλλάξουν καμιά κουβέντα.

—Κουβέντα, είπες; της λέει η Θυμιούλα. Όχι, ευχαριστώ. Ότι έχω να πω το λέω στον εαυτό μου. Κι είναι πιο καλά.

Την καημένη τη μητέρα... Τη βάραινε κι αυτήν η μοναξιά, κι ήθελε ν' αλλάξει δυο λόγια μ' ένα ζωντανό άνθρωπο — ας ήταν κι η Θυμιούλα, το «θυμιατό», όπως την έλεγαν, γιατί της ταίριαζε. Μα να που δεν καταδεχόταν ούτε κι αυτή. Την ίδια δίψα για παρέα είχε κι ο Φωτάκης. Ξέρεις τι θα πει να μην έχεις ένα φίλο ούτε και για να τσακωθείς μαζί του; Πολύ του άρεσε ένας. Ίσα ίσα

κείνος που θα του 'κανε γνωρισιά μαζί του ο φίλος του πατέρα του, ο Αργύρης Τουλούπας. Μα δεν πρόφτασε. Καθόταν στην άλλη άκρη του χωριού ο Αργύρης και σ' όλα ήταν πρώτος. Στην τρεχάλα και στη «μακρομηλιά». Και στο τσιλίχι. Γυρνώντας από το σχολειό περνούσε πάντα απ' το σπίτι τους, ήταν ο δρόμος του, μα ποτέ δε σκέφτηκε να τον χαιρετήσει. Πολύ του κακοφαινόταν αυτό. Γιατί απ' όλα τα παιδιά του χωριού αυτόν είχε διαλέξει για φίλο. Κρίμα. Κι ήταν άρρωστος. Κι είχε και τόση ανάγκη από φιλία. Στο σχολειό δεν τον έπαιρναν. Ίσως εκεί να μπορούσε να πιάσει κανένα φίλο. Ο δάσκαλος ήθελε να τον πάρει, μα ήταν φοβητσιάρης. Πέρσι το χειμώνα τον πήρε για κανένα μήνα, μα ξεσηκώθηκαν κάτι πατεράδες που 'χαν φιλίες με τον αστυνόμο κι αναγκάστηκε να τον διώξει. Δε θέλουν, είπαν, τα παιδιά τους να ηγαίνονται στο ίδιο σχολειό με το γιο του Σπήλιου του Τριάρχη. Σ' όλα ο πατέρας στη μέση. Μα πώς το 'κανε... πώς το 'κανε αυτό ο πατέρας κι έμπαινε πάντα εμπόδιο, κι έκλεινε όλους τους δρόμους του παιδιού του;

Κι ήταν ο Φωτάκης πρώτος και καλύτερος στα γράμματα. Το 'λεγαν όλοι. Ένα χρόνο ακόμη, λέει, να καθόταν, θα τους ξεπερνούσε όλους. Έτσι έλεγαν. Ως και το δάσκαλο, σου λέει, θα ξεπερνούσε!

Τώρα περνάει μόνο απόξω απ' το σχολειό. Κι ακούει τα ξεφωνητά και γεμίζουν τα μάτια του δάκρυα.

Για να παρηγορηθεί απ' τη μοναξιά το ρίχνει στο διάβασμα. Και ξαναδιαβάζει άλλη μια φορά τα βιβλία που διάβασε. Και ζηλεύει όλον αυτό τον κόσμο, όλα κείνα τα παιδιά που ζήσανε μες στα παραμύθια.

Μα τώρα ήταν υποχρεωμένος να τ' αποχωριστεί ακόμη κι αυτά. Γιατί έμαθε ότι ο πόλεμος θα του τα κάψει.

Έτσι του είπαν. Γι' αυτό τα 'κρυψε. Κι έτσι απόμεινε έρημος απ' όλα. Και γυρίζει και παίζει κάτι άχαρα παιχνίδια. Τα 'φκιαξε μόνος του, για να μη λένε ότι δεν κάνει τίποτα. Τι παιχνίδια... καλύτερα ας μην το λέμε. Να πιάνει μύγες και να τους κόβει τα φτερά. Ή να κουτσαίνει μερμήγκια και να τα βάζει να παλεύουνε. Πέστε μου κι εσείς τώρα, παιχνίδια είναι αυτά για ένα Φώτη Τριάρχη; Όχι βέβαια. Και να γιατί τα παράτησε και δεν κάνει πια τίποτα. Παίρνει μονάχα τη λύπη του και πάει πέρα στον ποταμό. Καταδεχτικό όμως που είναι αυτό το ποτάμι. Είναι ο στερνός φίλος του. Εκεί πάει και περνάει τις ώρες της μοναξιάς του, και ρίχνει ξύλα και καϊκάκια από φύλλα. Μα είναι φορές που και κείνο βουρκώνει, κυλά άγρια και τον κάνει να τρομάζει. Αν μπορούσε να 'χε ένα άλογο! Στο τελευταίο βιβλίο που διάβασε ήταν μέσα ένα παιδί με άλογο. Ένα άλογο άσπρο που μιλούσε, σαν άνθρωπος. Δηλαδή όχι ακριβώς μιλούσε, μα να, καταλάβαινε ό,τι του έλεγες. Και χλιμίντριζε. Δώσ' μου ένα τέτοιο άλογο και πάρε μου εκατό σκυλιά. Ναι, έτσι είναι. Αν έχεις ένα τέτοιο άλογο τι το θέλεις το σκυλί; Θα μου πεις πάλι, άσκημο είναι ένα σκυλί; Θα 'χεις τον πιστότερο φίλο. Και το βράδυ θα φυλάει το σπίτι σου απ' τους κλέφτες. Να... τώρα που είπε «κλέφτες» θυμήθηκε πάλι τον πατέρα του. Αχ... γιατί να το κάνει αυτό ο πατέρας του; Πώς μπόρεσε ν' αφήσει έτσι το παιδί του, ολομόναχο να παλέφει με τόση ντροπή;

Κάθε φορά που θυμόταν αυτά τα πράγματα έφευγε απ' το ποτάμι και γύριζε κατσουφιασμένος στο χωριό. Κι όλο πάσχιζε να βρει κάτι που να τον κάνει να ξεσκάσει. Μα τι να βρει σ' ένα τόσο μικρό χωριό; Όχι. Για το Φωτάκη το χωριό αυτό δεν είχε πια κανένα μυστικό. Και τα

παράξενά του ήταν λίγα. Πρώτα πρώτα είχε ένα «στοιχειωμένο» σπίτι. Γι' αυτό το σπίτι η Θυμιούλα έλεγε ότι τα μεσάνυχτα έβγαζε από μέσα του φωνές. Γι' αυτές τις φωνές ήταν σύμφωνα όλα τα παιδιά, μα κανένα δε βγήκε έξω τα μεσάνυχτα για να τις ακούσει και με τα ίδια του τ' αυτιά. Έτσι αναγκάστηκαν να το πιστέψουν όλα. Ο Φωτάκης δεν το πίστεψε. Μα δεν τον άφηνε η μάνα του να βγει έξω νυχτιάτικα για να βεβαιωθεί κιόλας.

Άλλο ένα παράξενο πράμα που είχε το χωριό ήταν ένα δέντρο που φύτρωσε απάνω του ένα άλλο δέντρο απ' άλλη φαμίλια. Κάτω απ' αυτό το δέντρο, λένε τα παιδιά, μια φορά χόρεψε μια αρκούδα. Και μια μαϊμούδιτσα σκαρφάλωσε στο ραβδί του αφέντη της και κοιτάχτηκε στον καθρέφτη.

Αλλά όλα αυτά έγιναν σε καιρούς που ο Φωτάκης έλειπε, ή που ήταν μωρό. Τώρα έλειψαν όλες αυτές οι χαρές απ' τα χωριά. Τώρα ο κάθε νοικοκύρης τρυπώνει στο σπίτι του νωρίς και φάχνει να βρει λίγο καλαμπόκι να ταΐσει τα παιδιά του. Τούτος ο χειμώνας είναι πιο τσουχτερός κι οι αέρηδες τρέχουν σαν ακονισμένα σπαθιά.

Ο Φώτης έβλεπε τον κόσμο μέσ' απ' το τρύπιο παλτό του πατέρα του με τη μύτη κολλημένη στο τζάμι. Τα παιδιά έξω έκαναν «τσουλήθρες» ή έπαιζαν χιονιές με ξεφωνητά.

Ήθελε κι αυτός να παίξει μαζί τους, το 'θελε πάρα πολύ... κι ας έκανε έξω παγωνιά. Θα 'θελε να πάει να παίξει μαζί τους κι αυτός. Μα το 'ξερε... Μόλις ζύγωνε, τα παιδιά θ' άρπαζαν τα παιχνίδια τους και θα πήγαιναν να παίξουν παρακάτου. Να... τούτη τη στιγμή περνάει από μπροστά του ο Αργύρης. Έχει τυλιγμένο το κεφάλι του μ' ένα σάλι της μάνας του. Φαίνεται ότι τον

έντυσαν χωρίς άλλο έτσι για να μην μπαίνουν στ' αυτιά του οι χιονιές. Είχε ίσα ίσα την ηλικία του. Μόνο που ήταν λιγάκι πιο σωματώδης, πολύ λίγο όμως.

Τις προάλλες ανταμώσανε στο δρόμο. Ήταν η ώρα που ο Αργύρης γύριζε απ' το σχολειό... Να, μύτη με μύτη ήρθε μαζί του. Για τους άλλους, εδώ που τα λέμε, δεν τον ένοιαζε και τόσο πολύ. Είχε κι αυτός την περηφάνια του. Του γύριζαν κείνοι την πλάτη; Τους τη γύριζε κι αυτός. Μα με τον Αργύρη ήταν αλλιώςτικα. Δεν ήθελε να κάνει τα ίδια και μ' αυτόν. Μπροστά του έσπαζε όλη η περηφάνια του. Ήταν ο φίλος του. Τους είχαν διαλέξει για φίλους οι πατεράδες τους — άσχετο αν δεν πρόφτασαν.

Είναι πολύς καιρός τώρα που θέλει να τον σταματήσει στο δρόμο και να του πιάσει συζήτηση. Αλλά πώς; Για τους μεγάλους είναι εύκολο. Βγάζουνε ένα τσιγάρο, το χτυπάνε δυο τρεις φορές στο πακέτο τους για να κατακαθίσει ο καπνός, και κατόπι έρχονται και σε σταματάνε.

—Παρακαλώ, σου λένε. Μου δίνετε τη φωτιά σας;

—Ευχαρίστως... απαντάς εσύ.

Κι αμέσως η συζήτηση πιάνεται.

Μα ο Αργύρης, όπως ξέρουμε, δεν καπνίζει. Κι ούτε κι ο Φώτης φυσικά.

Ναι, είναι κι άλλος τρόπος εξόν απ' το τσιγάρο που μπορείς να πιάσεις συζήτηση. Το ρολόι.

—Παρακαλώ... Μου λέτε την ώρα σας; ρωτάς.

—Ευχαρίστως... σου λένε.

Κι η συζήτηση πιάνεται. Μα ούτε ο Αργύρης ούτε ο Φώτης είχε ρολόι. Και τότε τι πρέπει να γίνει; Να περιμένουμε να γίνει ο Αργύρης άντρας για να 'χει ρολόι και να καπνίζει; Μα ως τότε θα είχε γίνει άντρας και ο Φωτάκης. Και τότε δε θα είχε πια ανάγκη απ' τη φιλία του.

Όχι. Δε θα περίμενε καθόλου! Ή τώρα ή ποτέ! Παίρνει λοιπόν φόρα και πάει καταπάνω του. Μα πριν του μιλήσει αυτός του μίλησε ο Αργύρης.

—Ε... του λέει. Τι με κοιτάς έτσι;

Ο Φωτάκης ζαλίστηκε. Ποτέ δεν περίμενε τέτοιο φέριμο. Κοκκίνισε, έχασε τα λόγια του.

—Τίποτα... του απαντά.

—Ε τότες γιατί με κοιτάς;

—Να... λέει ο Φώτης. Και δεν μπορεί να προχωρήσει πιο πολύ. Ήθελα να πούμε «καλημέρα».

Ο Αργύρης τον κοίταξε πολύ κρύα.

—Δεν είν' ανάγκη... του λέει. Κι έφυγε.

Τώρα παίζει εκεί έξω με τους άλλους. Και δε σκέπτεται καθόλου ότι πίσω από ένα παγωμένο τζάμι κάθεται ο Φώτης και τον ζηλεύει. Είναι Κυριακή. Και τα παιδιά δεν έχουν σχολειό. Πριν από λίγο πέρασε κι ο δάσκαλος κρατώντας ένα δέμα εφημερίδες που του 'φερε ο ταχυδρόμος. Είναι καλός γεροντάκος, ήσυχος. Μα φοβάται την αστυνομία. Ο Φώτης δεν του 'ριχνε άδικο. Εδώ ολόκληρος αστυνόμος απ' τη χώρα τού παράγγειλε να τον διώξει απ' το σχολειό. Τι μπορούσε να κάνει ένας γερο-δάσκαλος, που είναι και άρρωστος;

Σήμερα λοιπόν είναι Κυριακή... Φαντάσου! Κυριακή! Μα αυτό τίποτα δε θα πει για το Φώτη. Για τ' άλλα παιδιά μάλιστα. Αυτά όλη τη βδομάδα κάθονται στο σχολειό και περιμένουν την Κυριακή. Να μην τη χαρούνε; Είναι και παιδιά που δεν πάνε ούτε για να φάνε. Κι αναγκάζουν τις μάνες τους να βγαίνουν στο δρόμο και να ξεφωνίζουνε.

Δε χόρτασε παιχνίδι σ' αυτό τον κόσμο ο καημένος ο Φώτης. Το σπίτι του ήταν βουτηγμένο πάντα στη λύπη,

εξαιτίας του πατέρα. Καθόταν πολλές φορές και σκεφτότανε. Πώς να ήταν άραγε ο πατέρας; Ούτε τον θυμάται καλά καλά. Ήταν τόσο μικρός τότε που τον πιάσανε. Κι έχει περάσει τόσοσ καιρός από τότε. Όλα σιγά σιγά σβήσανε.

—Πώς είναι; ρωτούσε και ξαναρωτούσε τη μητέρα του. Πες μου. Πώς είναι;

—Πώς θέλεις να είναι; του αποκρινόταν κείνη συννεφιασμένη. Να... άνθρωπος. Μα καλύτερα να πας να πλυθείς.

Ξεχασιάρα που ήταν... Μια φορά τού έλεγε πως είχε μουστάκια κι άλλοτες πως δεν είχε.

—Ήταν ψηλός; Ε, μάνα;

Η μάνα κατσούφιαζε πάλι.

—Ναι, ήταν... Τι το θέλεις; Ε ναι, ήταν. Μα τι έχει να κάνει; Τώρα σώπα.

Όλο έτσι τέλειωνε τις συζητήσεις της. «Τώρα σώπα». Και τότε θά μιλούσε; Να σωπάσει... Εύκολο το 'χεις. Έλα όμως στη θέση του. Να σε πνίγουν τόσο πολλά «γιατί» και οι άλλοι να σου λένε «σώπα». Αχ... οι μεγάλοι! Δε σ' αφήνουν να μεγαλώσεις. Είναι τώρα τόσοσ καιρός που ο Φωτάκης έχει μεγαλώσει κι η μάνα του δεν το πήρε είδηση. Πώς να της το πει; «Μάνα, είμαι μεγάλος. Και θέλω να μάθω. Μα εσύ μου 'κρυφες όλα τα κλειδιά της καρδιάς σου και μ' άφησες απόξω».

Κείνο που πιο πολύ απ' όλα δεν καταλάβαινε ο Φωτάκης ήταν γιατί είναι κακό να μιλάει για τον πατέρα του. Και κείνος το 'θελε τόσο πολύ, σαν το νερό και σαν το φωμί. Και το θεωρούσε εύκολο σαν την ανάσα του. Γιατί να τον τυλίξουν με τόσο μυστήριο τον πατέρα; Σιγά σιγά... με τα καμώματά της πάει να τον κάνει να πι-

στέφει, αυτή η μάνα, ότι πραγματικά ο πατέρας του ήταν κλέφτης. Μα αν ήταν, τι να την κάνει ο Φωτάκης τη ζωή;

Όμως η ψυχή του φώναζε με ξεφωνητά ότι δεν ήταν έτσι. Ότι, όχι, δεν μπορεί, και δεν ήταν, όχι, δεν ήταν ο πατέρας του κλέφτης. Ποτέ, ποτέ, ποτέ!

—Ακούς τι σου λέω, μάνα; Ποτέ!

Η μάνα τρόμαξε. Τον άρπαξε και τον έκλεισε στην αγκαλιά της.

—Τι τρέχει, Φωτάκη μου;

—Όχι. Δεν είναι ο πατέρας μου κακός.

—Κακός; Ο πατέρας σου; Κακός είναι κείνος που τον ονομάτισε.

—Ε τότε πού είναι; Πώς είναι; Πες μου.

—Δε σου είπα; Σου είπα.

—Είναι ψηλός;

—Σ' το ξανάπα. Ναι.

—Κοιλαράς;

—Ο Θεός να φυλάει.

—Έχει μαύρα μαλλιά;

—Δεν ξέρω...

Εδώ ο Φωτάκης έμπηξε ξάφνου τα κλάματα.

—Δεν ξέρεις; της είπε με γουρλωμένα μάτια. Δεν ξέρεις πώς είναι ο πατέρας μου; Μάνα... Μα τόσο λίγο τον αγαπάς, που ξέχασες πώς είναι τα μαλλιά του;

—Τα μαλλιά ασπρίζουν, γιε μου. Και πιο πολύ κειών που είναι πίσω απ' τα σίδερα. Ναι, ασπρίζουν. Κι ίσως και να πέφτουν.

—Και τα μάτια; Ασπρίζουν πίσω απ' τα σίδερα και τα μάτια;

Η μητέρα αναστέναξε.

—Όχι. Τα μάτια κοκκινίζουν...

Ο Φωτάκης κοίταξε τα μάτια της μητέρας του. Ήταν κατακόκκινα. Την αγγκάλιασε.

—Μάνα... Μανούλα. Έτσι κλαίει κι ο πατέρας μου;

—Μπορεί, γιε μου. Αν έχει ένα τέτοιο παιδί σαν και σένα μπορεί και να κλαίει από πόνο που το 'χασε από κοντά του.

—Κι όταν δεν κλαίει, μάνα, πώς είναι τα μάτια του. Γαλάζια;

—Όχι, παιδί μου. Είναι καστανά. Γλυκά, ήμερα, καστανά.

—Έλα τώρα, μάνα... Τώρα που άρχισες πες μου κι άλλα. Πες μου τα όλα.

Μα η μάνα εδώ ξαναβουβανόταν.

—Πήγαινε να... παίξεις, του 'λεγε και κείνη έτρεχε και κλεινόταν στην κάμαρά της.

Αν είχε ένα φίλο! Μα είμαστε άδικοι. Γιατί ο Φώτης είχε, ναι, είχε ένα σπουδαίο φίλο. Τον παππούλη του, από μητέρα, το γερο-Πάσχο. Μα και γι' αυτόν τα πράγματα ήταν λίγο μπερδεμένα. Είναι τώρα κάμποσος καιρός που χάθηκε κι αυτός και κανείς δεν του λέει τι απόγινε. Οι πιο πολλοί πιστεύουν ότι πέθανε. Μπορεί πάλι να είναι και κείνος στη φυλακή. Μήπως μπορείς να πάρεις λόγο από μεγάλο; Μόλις τους ρωτήσεις βουβαίνονται. «Πού είναι ο γερο-Πάσχος;» τους λες. Ναι, Πάσχο, όπως είπαμε, τον έλεγαν. Και με το φαμελίτικό του, Πασχάλη Δαμαλά, μυλωνάς στην τέχνη. Είχε το μύλο του χωμένο στο δάσος και άλεθε τα γεννήματα του χωριού. Οι μυλόπετρές του δούλευαν αργά αργά σα γέρικες μασέλες. Ναι, ήταν λιγάκι αργοσάλευτες, μα βγάζανε καθαρή δουλειά. Πολύ αλεύρι και λίγο πίτουρο. Και ναι. Αυτή ήταν η με-

γάλη περηφάνια του γέρου. Σαν του λέγανε «τ' αργείς, γέρο!...» κείνος τίναζε απ' τ' αλεύρι τα γένια του και τους έλεγε: «Ναι, τ' αργώ. Αυτή είν' η αλήθεια. Αν θέλετε δουλειά βιαστική κοπιάστε στη χώρα. Εκεί τ' αλέθουνε με τη μηχανή ώσπου να πεις “ψάρι”. Μα αν την άλλη μέρα ζυμώσει η κερά σας με πιτουράλευρο δε θα φταίει ο γερο-Πάσκος».

Αχ, τι καλή γλώσσα που είχε ο παππούς! Τώρα πάει κι αυτός. Πέθανε; Ζει; Δεν το ξέρει. Άλλοι λένε ότι ξενιτεύτηκε. Άλλοι πάλι λένε πως έπεσε μες στο νερό του μύλου και πνίγηκε. Κανείς δεν ξέρει ποια είν' η αλήθεια. Από τότε που έπεσε ο πόλεμος όλοι μιλούνε μπερδεμένα και κανείς δεν μπορεί να δώσει σ' ένα παιδί να καταλάβει την αλήθεια. Η μάνα σουφρώνει τα μούτρα της.

—Δε μιλιόμαστε με τον παππού σου, του λέει. Και γι' αυτό δεν ξέρω πού τριγυρνάει. Μα μη φοβάσαι, δεν πέθανε.

—Ήταν κακός γέρος, μάνα; ρωτά ο Φώτης.

Η μάνα σκέφτεται για λίγο.

—Α όχι. Όχι, όχι, Φωτάκο. Δεν ήταν κακός. Εγώ φταίω που χαλάσαμε τις καρδιές μας. Κείνος είχε χρυσή γνώμη. Και σ' αγαπούσε!... Πολύ. Μα να που τον πίκρανα. Και πήρε των ομματιών του. Εγώ φταίω. Κι ούτε και ξέρω πού βρίσκεται για να του μηνύσω νά 'ρθει. Να του πω πως τον καρτερούμε κι οι δυο.

—Ναι, μάνα. Κάν' το αν μπορέσεις. Γιατί κι εγώ πολύ τον αγαπώ.

—Το ξέρω... απαντούσε συλλογισμένη η μητέρα.

Έτσι περνούσαν οι μέρες... Κι έτσι θα περνούσαν. Μα μια βραδιά... Εκεί που σώπαιναν όλα και κοιμούνταν, ξάφνου... έτσι όπως στα παραμύθια... χτύπησαν σιγά στο

τζάμι. Η μητέρα κοιμόταν βαθιά. Κι ο Φώτης λυπόταν να την ξυπνήσει. Μα απ' το φόβο τού είχαν κοπεί τα γόνατα. Ήθελε να φωνάξει. Τρέμαν τα δόντια του. Ποιος να 'ταν... ποιος να 'ταν μια ώρα τόσο περασμένη και με τέτοιο κρύο έξω;

Στο τζάμι ξαναχτύπησαν πιο επίμονα τώρα. Ο Φώτης σκέφτηκε να πάει να ξυπνήσει τη μάνα του. Μα φοβόταν να βγει απ' τα σκεπάσματα. Όχι, δεν ήταν φοβητσιάρης. Μα οι μέρες κείνες ήταν φοβερές. Όλοι περίμεναννά 'ρθει ο πόλεμος.

Σκεπάστηκε πιο πολύ πάνω απ' το κεφάλι. Ο χτύπος όμως στο τζάμι ξανακούστηκε. Μα ποιος ήταν λοιπόν; Ποιος ήταν; Μόνο κακοί άνθρωποι χτυπούν τα μεσάνυχτα στα τζάμια. Κι είχε και παγωνιά. Ήταν φόβος να χάσεις τα δόντια σου και μόνο να δοκιμάζεις να βήξεις. Κι ήταν κι ένας αέρας! Η μητέρα από νωρίς είπε ότι, πάει, θα τα ξεριζώσει όλα τα δέντρα. Μα κατόπι σκέφτηκε ότι αυτό δεν ήταν το μεγαλύτερο κακό κι άρχισε να κλαίει για τα σπαρτά... και για τα βαποράκια που παλεύανε μονάχα τους με τα κύματα και τις μπόρες.

Μα η ώρα προχωρούσε και το χτύπημα ολοένα δυνάμωνε. Κι η μητέρα πάντα κοιμόταν...

—Μάνα... ξεθάρρεψε κάποτε ο Φωτάκης σιγά σιγά, για να μην τύχει και τον ακούσει κείνος που χτυπούσε το τζάμι.

Μα η μητέρα δεν ξύπνησε. Κι ο Φώτης τη φώναξε δυνατότερα. Η μητέρα τώρα σάλεψε.

—Τι 'ναι κει;... έκανε στα σκοτεινά. Τι 'ναι, Φώτη; Εσύ φώναξες;

—Χτυπάνε, μάνα... είπε σιγά ο Φώτης. Ναι... Κάποιος χτυπάει στο τζάμι μας.

Η μάνα απόμεινε σιωπηλή. Ένα παλιό ρολόι που είχαν στο τραπέζι δούλευε σιγά, σα γέριχο βόδι που αναχαράζει.

—Δεν είναι τίποτα... λέει στο Φώτη. Κοιμήσου. Είναι περασμένα μεσάνυχτα.

Ο Φώτης κούρνιασε. Μα το χτύπημα ξανακούστηκε.

—Ναι... Έτσι φαίνεται... λέει η μάνα. Κι ανησύχησε κι αυτή. Είναι κάποιος που ξεπαγιάζει όξω. Μη σαλεύεις. Σκεπάσου και σώπα. Πάω να δω.

Σηκώθηκε πατώντας κι άναψε το λυχνάρι. Κατόπι σκεπάστηκε μ' ένα τρύπιο σάλι που 'χε απ' τις καλές μέρες, πήρε το λυχνάρι και βγήκε. Ευτύς έξω έγινε ησυχία. Ακούστηκε μόνο για μια στιγμή ένα μακρινό γάβγισμα και μετά όλα σώπασαν.

Ο Φώτης δεν ανάσαινε απ' το φόβο του. Γιατί δεν ακούεται τίποτα; Πώς δε γυρίζει η μητέρα; Μήπως την έκλεψαν; Μήπως πάγωσε εκεί έξω απ' το κρύο και τώρα είναι πεθαμένη;

—Μάνα! ξεφώνισε ο Φώτης. Και μετά πιο δυνατά: Μάνα!

Ακούστηκαν κάτι βιαστικά βήματα και μετά η μάνα όρμησε ανήσυχη μέσα.

—Σσσ!... Φωτάκη!...

Το λυχνάρι της ήταν σβηστό.

—Τι ήταν, μάνα;

—Σσσ... Τίποτα. Ένα... Ένα ζωάκι ήταν... που είχε χάσει το δρόμο του. Ησύχασε. Τώρα έφυγε.

Η φωνή της έτρεμε. Μα δε φαινόταν να τρέμει απ' το κρύο, ούτε απ' το φόβο. Γι' αυτό ο Φώτης ησύχασε. Ό,τι και να 'τρεξε έξω, η μάνα γύρισε. Και ήταν ζωντανή. Και, κάτι περιέργο, δε φαινόταν πια τόσο κουρασμένη. Μπο-

ρούσε να πάρει όρκο γι' αυτό. 'Όχι, δε φαινόταν πια τόσο πολύ κουρασμένη. Λοιπόν... μπορούσε να κοιμηθεί.

—Καληνύχτα, είπε.

—Τι;... έκανε η μάνα.

—Τίποτα. Είπα «καληνύχτα».

—Α ναι. Καληνύχτα, φως μου. 'Όνειρα γλυκά.

Ο Φώτης τράβηξε το πάπλωμα, σκεπάστηκε πάνω απ' το κεφάλι κι αποκοιμήθηκε. Κοιμόταν μ' ευτυχισμένη σύγυρη αναπνοή. Το σκουριασμένο ρολόι του 'κανε παρέα. Ποτέ δεν το θυμόταν καινούριο ο Φωτάκης. Ήταν έτσι πάντα γέρικο σαν τον παππού του. Και πάντα καλόβολο και εργατικό σαν κι εκείνον.

Ποτέ δεν την ξέχασε ο Φώτης κείνη τη βραδιά. Μέσα του πίστευε βαθιά πως κάτι αλλιώτικο έγινε κείνη τη νύχτα. Κάτι ασυνήθιστο που πρώτη φορά γινότανε στο σπίτι τους. Δεν ήταν δα και τόσο κουτός για να πιστέψει τη μητέρα του πως ήταν κάποιο «ζωάκι που έχασε το δρόμο του». Γούστο θα είχε τώρα να σκαρφαλώνουν και τα ζωάκια στα πρεβάζια και να χτυπούν τα τζάμια των σπιτιών! Την πίστεψε ο Φώτης κείνο το βράδυ. Ναι! Την πίστεψε γιατί είχε ανάγκη να την πιστέψει. Φοβόταν τόσο πολύ τη μοναξιά... Και χάρηκε τόσο πολύ σαν την είδε να γυρίζει ζωντανή... που ήταν έτοιμος να πιστέψει κι άλλες φευτιές. Το νου όλου του κόσμου κείνον τον καιρό τον είχε ρουφήξει ο πόλεμος. Και κανένας δεν καθόταν να φιλολογήσει το 'να και τ' άλλο. Όλοι κοιτούσαν από πού θα φανεί ο πόλεμος να μπαίνει στο χωριό. Γιατί σε μερικά χωριά που ήταν κοντά στους σταθμούς, ή στις δημοσιές, μπήκε κιόλα. Κι οι άνθρωποι τρόμαξαν και τρύπωσαν στα σπίτια τους. Πάρα πολύ περίεργος ήταν ο Φωτάκης να μάθει τι σόι μούτρα είχε αυτός ο πόλεμος. Ήταν

μεγάλος, μικρός; Στη Ζωολογία που έκαναν στο σχολειό δε θυμόταν να τον είδε. Εκεί ήταν όλα τα άγρια ζώα και τα θηρία ζωγραφισμένα. Ο «λέων», ο «πάνθηρ», ο «τίγρης». Πουθενά όμως ο Φώτης δεν είδε τον πόλεμο. Θύμωσε με τους δασκάλους. Γιατί να μην τον ζωγραφίσουν και κείνον; Θα ήξερε τώρα πώς είναι και δε θα ήταν υποχρεωμένος να βγαίνει και να ρωτά τον ένα και τον άλλον. Να... Η Θυμιούλα λέει πως είναι σιδερένιος... «Δηλαδή είναι μηχανή;» της λες. Και κεινή σε βλέπει με τόση σιχασιά, που σου ῥχεται να τη βρίσεις. Κάτι άλλοι πάλι λένε πως ο πόλεμος δεν είναι ένας. Και πως δεν είναι ούτε θερίο ούτε μηχανή, παρά άνθρωποι... πολλοί μαζι άνθρωποι που σκοτώνουν. Ας είναι. Όλα αυτά θα ξεκαθαριστούν μόλις μπει ο πόλεμος και στο χωριό τους. Μα ένα εκατομμύριο φορές καλύτερα να μην έρθει κι ας μη μάθει ο Φώτης ποτέ πώς είναι.

Για την ώρα κείνο που τον βασανίζει είναι η νύχτα με τα χτυπήματα στο τζάμι τους. Μπορεί να μην ήταν κανένα «περαστικό ζωάκι», όπως είπε η μητέρα. Αλλά να ήταν ο ίδιος ο πόλεμος και να πέρασε για ν' αφήσει χαμπάρι ότι θά ῥθει. Τώρα το που δεν του το φανέρωσε η μάνα; Ήταν για να μην τρομάξει. Για κοίτα κει να μην το σκεφτεί! Αυτό ήταν. Τώρα καληνύχτα.